

POPULAȚIA ORAȘULUI CLUJ ÎN SECOLUL AL XX-LEA

SORINA PAULA BOLOVAN

IOAN BOLOVAN

Unul dintre cei mai mari specialiști ai secolului XX, Marcel Reinhard, aprecia că demografia este o dimensiune a istoriei, care intervine în istorie sub dubla ei înfățișare, cantitativă și calitativă. Modificările survenite în cursul vremii în efectivul și compoziția populației se resimt în apariția unor fenomene și instituții noi, cu urmări dintre cele mai complexe asupra ansamblului societal. Istoria populației nu este un domeniu facil, însă apropierea de el permite istoricului să înțeleagă mai bine anumite desfășurări, să încadreze corespunzător cauzele dar și consecințele evoluțiilor politice, social-economice, culturale și mentale. Academicianul Vladimir Trebici remarca cu foarte multă relevanță că pentru istoria populației esențială este sintagma “populație – dezvoltare economică și socială”, relație înțeleasă în dublu sens: 1) populația ca factor al schimbărilor sociale, politice, economice, culturale, psihologice; 2) societatea, economia ca factori care influențează evoluția populației, fenomenele demografice, structurile socio-economice, urbanizarea, repartizarea în teritoriu etc.¹. Această aserțiune este cu atât mai valabilă pentru secolul recent încheiat, care a fost martorul unor prefaceri structurale cel puțin la nivelul societății europene.

---

¹ Vladimir Trebici, “Demografie și istorie: spre o nouă sinteză”, în *Revista de istorie*, 37, nr. 5, 1984, p. 417

Specialiștii sunt unanim de acord că dezvoltarea populației într-un spațiu și într-o perioadă oarecare este strict determinată și ea nu se bazează pe hazard. Divergențe există numai în ceea ce privește factorii care influențează creșterea/descrășterea populației, viziunea mai nouă și din ce în ce mai larg acceptată fiind aceea că „mutațiile demografice se originează într-o complexă rețea de cauze”. În ultimul secol, discuțiile cele mai consistente au evidențiat: a) fie rolul decisiv al economicului, respectiv creșterea populației pe seama reducerii mortalității, ca rezultat al îmbunătățirii dietei, al unei creșteri în producția de alimente etc.; b) fie aportul fundamental al progreselor din medicină, al îmbunătățirii condițiilor de viață și a igienei la limitarea mortalității, ducând la creșterea speranței de viață și, în mod direct, la sporul demografic². Un mare demograf contemporan, Massimo Livi-Bacci, consideră că, de-a lungul timpului, creșterea populației nu a fost unitară, perioadele de expansiune alternând cu stagnarea sau cu declinul demografic, datorită acțiunii a două mari categorii de forțe (legi): ale *constrângerii* și ale *alegerii*. Între forțele constrângerii, autorul identifică factorii biologici și de mediu, precum: limitarea în timp a spațiului agricol și implicit a pământului producător de resurse, atacul periodic al șocurilor epidemice, războiul, clima etc. Forțele alegerii, între care nupțialitatea, fertilitatea și migrația, îi permit unei populații să restabilească echilibrul prin mecanisme mai puțin violente sau dureroase³. Evident, dinamica

---

² Jackson Marvin, „Comparing the Balkan Demographic Experience 1860 to 1970”, în *Journal of European Economic History*, vol. 14, no. 2, Fall 1985, p. 223; D. Dányi, E. Szabady, „Economic Factors in the Decline of Fertility in Hungary in the Nineteenth and Early Twentieth Century”, în vol. *Economic Factors in Population Growth*, ed. by A.J. Coale, London, 1976, p. 238-240; John Walter, Roger Schofield, „Famine, disease and crisis mortality in early modern society”, în vol. *Famine, Disease and Social Order in Early Modern Society*, ed. by J. Walter, R. Schofield, Cambridge, 1988, p. 66-67.

³ Massimo Livi-Bacci, *A Concise History of World Population*, Cambridge, 1992, p. 36-37.

populației Clujului între 1900 și 1992 nu a putut face abstracție de aceste elemente, prin urmare ea a fost rezultanta impactului tuturor acestor forțe, ele variind însă în intensitate în intervalul temporal studiat, în funcție și de politicile demografice conturate în intervalul cronologic studiat.

La modul general, politica demografică (sau politica populației) poate fi definită drept un sistem de măsuri și de mijloace adoptate de către un stat ori o structură politico-administrativă pentru a realiza obiective precum mărirea și ritmul de creștere al populației prin influențarea fie a fertilității și a mortalității populației, fie a mobilității interne sau externe, ori în numeroase cazuri, prin schimbarea în sensul dorit a ambelor componente ale mișcării naturale și ale migrației populației. Politica demografică vizează deci un sistem de măsuri luate cu intenția de a influența atât numărul dar și caracteristicile demografice ale populației în direcția pe care statul o consideră deziderabilă, pe termen lung sau scurt, în concordanță cu interesele generale ale acestuia. Adoptarea politicilor populaționiste a fost un episod extrem de important în istoria statelor moderne. În secolul XX, politicieni din mai toată Europa au împărtășit credința că statul trebuie să intervină în viața privată a cetățenilor pentru a promova schimbările dorite. În secolul XX, statul modern, atât în formele sale democratice cât și fascisto-comuniste, a dus deseori o politică oarecum "autoritară" pentru a-și extinde controlul asupra domeniului vieții private prin îndrumarea familiei, sexualității, reproducerii, paternității, mobilității populației etc.⁴. Politicile demografice adoptate de state în ultimele decenii au cuprins opțiunile clar exprimate, obiectivele, legislația corespunzătoare, mijloacele financiare adecvate, modalitățile de evaluare a eficacității măsurilor luate. Rezultă astfel că politica demografică a fost și este un

---

⁴ Maria Sophia Quine, *Population Politics in twentieth-century Europe. Fascist dictatorships and liberal democracies*, Routledge, London and New York, 1996, p. 15

atribut al suveranității naționale, făcând parte din politica dezvoltării economico-sociale, ceea ce a generat de-a lungul istoriei o diversitate de situații și, în consecință, de politici demografice.

În ceea ce privește tema materialului de față, menționăm faptul că am pornit investigarea proceselor demografice din Clujul secolului XX începând cu recensământul din anul 1900, deoarece culegerea datelor s-a făcut între 1-10 ianuarie 1901 și a reflectat starea populației la început de secol XX, oprindu-ne cu limita superioară a cercetării la recensământul din 1992, ultimul efectuat în secolul recent încheiat. Pentru o mai bună cunoaștere și înțelegere a evoluțiilor demografice din localitatea cercetată, am operat o segmentare a intervalului cronologic analizat în funcție de conținutul proceselor economice și sociale, de cadrul politico-administrativ. Inevitabil, orice periodizare este supusă atât unor criterii obiective cât și altora subiective, prezenta delimitare căutând să pună în evidență permanența într-un segment cronologic a unei structuri statale, da natură să explice mai adecvat anumite evoluții demografice. Astfel, prima secțiune cuprinde dinamica populației din Cluj în perioada cuprinsă între 1900 și Unirea din 1918, când Transilvania a fost parte a Imperiului Austro-Ungar. A doua secțiune concentrează evoluția populației Clujului după Unirea din 1918 până în zilele noastre, când localitatea a făcut și face parte din statul român (cu excepția perioadei septembrie 1940 – septembrie 1944 când orașul a fost sub administrația statului maghiar, în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940).

1. Dinamica populației din Cluj între 1900 - 1920

Istoria Transilvaniei în ultimele două decenii până la Unirea din 1918 a cunoscut mutații semnificative în plan economic, social și cultural, toate acestea influențând în general regimul demografic al provinciei, evoluția populației din Cluj în particular. Avântul dezvoltării industriale spre sfârșitul secolului al XIX-lea, sporirea suprafețelor

cultivate în mediul rural, în paralel cu introducerea unor mașini în agricultură, au permis obținerea unor recolte mai bune. Progresul general economic a avut ca efect o creștere a căsătoriilor și, implicit, a nașterilor, aspect care, coroborat cu reducerea mortalității, ca urmare a unei mai eficiente organizări sanitare și lupte antiepidemice, a permis creșterea într-un ritm mai susținut a populației din întreaga Transilvanie. Dinamica și structura populației Clujului din perioada amintită reflectă fidel atât procesul înnoitor ce s-a manifestat pe toate planurile, cât și conjuncturile interne și externe care au provocat variații mai ample sau mai puțin sesizabile în privința comportamentului demografic. Pornind de la observația lui Vladimir Trebici, vom sesiza cum sporirea instituțiilor economice din oraș a atras după sine și un ritm alert de creștere a populației Clujului. Astfel, dacă la 1900 erau în oraș 27 de întreprinderi mijlocii, la 1910 numărul lor urcase la 42 (în anul 1903 s-a inaugurat fabrica de mașini a lui Ludovic Junas, în 1906 s-a înființat uzina electrică și s-a introdus iluminatul electric etc.)⁵.

Tabel nr. 1. *Evoluția populației orașului Cluj între 1900-1920*

An	Număr de locuitori	Creșterea medie anuală între recensământuri	Sporul între recensământuri
1900	49.295	-	-
1910	60.808	1.151,3	23,3%
1920	83.542	2.273,4	37,4%

* Datele s-au extras din Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, IV. Fehér, Beszterce-Naszod és Kolozs megye. Népszámlálási adatok 1850-1992 között*, Budapest - Csik-Szereda, 2001

Din *Tabelul nr. 1* se poate observa că dinamica populației din Cluj în limitele temporale precizate a fost constant ascendentă. Astfel, între 1900 și 1920, populația Clujului a sporit de la 49.295 la 83.542 locuitori, ceea ce corespunde unui spor de circa 69,5%. Firește, acest

⁵ *Istoria Clujului*, sub red. Ștefan Pascu, Cluj, 1974, p. 294

spor se distribuie în mod inegal între diferitele înregistrări de populație care au avut loc în perioada cercetată. Recensământul din anul 1910, ultimul efectuat de către autoritățile maghiare înainte de război, a surprins o populație totală a Clujului de 60.808 locuitori, corespunzător unei creșteri medii anuale de 1.153 noi locuitori, sau în alți termeni unui spor față de 1900 cu 23,3%. Surprinzătoare este însă dinamica demografică între 1911-1920, când, în ciuda războiului, populația orașului a ajuns la cifra de 83.542 locuitori, respectiv o creștere cu 37,4% comparativ cu 1910. Probabil că sensul ascendent al dinamicii populației între 1911-1914 a putut compensa relativa stagnare pe care anii de război au generat-o, după cum și la încheierea conflagrației mondiale s-a putut petrece o oarecare aglomerare în mediul urban transilvănean, ca urmare a faptului că aici și-a stabilit sediul Consiliul Dirigent (guvernul provizoriu al Transilvaniei până la integrarea deplină în statul român), iar orașul a cunoscut o "sporire" rapidă de personal administrativ, militar, intelectual etc. care trebuia să suplinească emigrarea în Ungaria a multor funcționari maghiari⁶ care fuseseră dependenți de vechiul stat austro-ungar.

Nu în ultimul rând, la o atare creștere trebuie să fi contribuit și mutațiile consistente ce au avut loc în anii războiului și în ceea ce privește numărul și ponderea mariajelor pe medii (urban și rural), cu referire directă la orașul Cluj. Dacă până în 1913 rata brută a căsătoriilor din orașele mari și din mediul rural din Transilvania erau relativ apropiate, din 1914 se constată un decalaj vizibil, ponderea căsătoriilor la sate rămânând mult în urma celor încheiate în mediul urban. Diferența cea mai mare s-a înregistrat în anul 1915 când rata brută a fost de 6,7‰ în orașe, iar în comitate, deci în mediul rural, de numai 2,7‰⁷. În toată

---

⁶ Dumitru Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iași, 1980, p. 76

⁷ Cornel Todea, „Contribuții la cunoașterea demografiei istorice a Transilvaniei“, în *Revista de Statistică*, 22, nr. 6, 1973, p. 88

perioada 1914-1918 s-a menținut o atare diferență în ceea ce privește “densitatea” mai mare a mariajelor în mediul urban față de realitățile de la sate. Astfel, rata căsătoriilor consemnate în anul 1915 în orașul Cluj era de 9,6‰, iar în anul următor, 1916, de numai 6,8‰, însă mult mai ridicată decât în mediul rural⁸. Trebuie menționată acum și tranșația ce se realizează între 1913-1918 în ceea ce privește categoria profesională a soților. Se poate observa că mutațiile cele mai vizibile sunt acelea ale trecerii bărbaților căsătoriți din rândul rubricii cu ocupații de agricultori la acelea de muncitori industriali și mineri, pentru a se asigura nevoile de forță de muncă reclamate de producția de război. Astfel, scade ponderea bărbaților căsătoriți cu ocupația de bază în agricultură de la 63,9% în anul 1913, la 56,2% în anul 1918, în timp ce ponderea bărbaților căsătoriți cu ocupații în sectorul industrial-minier crește în același interval de la 17,1% la 22,1%⁹. O atare tendință explică mai bine ponderea mai mare a ratei brute a căsătoriilor în mediul urban comparativ cu cel rural în anii războiului, dat fiind faptul că în orașe se găseau mai mulți bărbați ocupați în industria subordonată intereselor de război, care erau disponibili pentru a încheia mariaje. Firește că mulți dintre acești tineri încadrați în industria producătoare de echipamente pentru armată proveneau din mediul rural învecinat. În acest fel putem să înțelegem mai nuanțat de ce avem în orașul Cluj un spor numeric atât de vizibil între 1911-1920 și care nu s-a datorat exclusiv “înfuziei” dirijate de statul român de după Primul Război Mondial de a aduce funcționari, militari, intelectuali români, așa cum se sugerează în anumite lucrări¹⁰.

---

⁸ *A Magyar Szent Korona Országainak 1913-1918. évi népmozgalma*, în *Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat*, LXX kötet, Budapest

⁹ Cornel Todea, „Contribuții la cunoașterea ...”, p. 89

¹⁰ Sándor Biró, *The Nationalities Problem in Transylvania 1867-1940. A Social History of the Romanian Minority under Hungarian Rule, 1867-1918, and of the Hungarian Minority under Romanian Rule 1918-1940*, New York, 1992, p. 431

2. Dinamica populației din Cluj între 1920-1992

A doua perioadă a analizei noastre demografice restituie evoluția populației orașului Cluj după Unirea din 1918 până în ultimul deceniu al secolului trecut, când localitatea a aparținut statului român (exceptând intervalul septembrie 1940 - septembrie 1944). Dacă în epoca modernă localitatea a stat în general sub semnul unei evoluții faste dar mai lente din punctul de vedere al numărului de locuitori, secolului XX, cu puține excepții, i-a fost caracteristică în general o creștere demografică mult mai sensibilă. Al Doilea Război Mondial, regimul comunist, toate prefacerile socio-economice care au survenit în această etapă au influențat cadrul de dezvoltare al populației din oraș.

Tabel nr. 2. *Evoluția populației orașului Cluj între 1920-1992*

An	Număr de locuitori	Creșterea medie anuală între recensământuri	Sporul între recensământuri
1920	83.542	2.273,4	37,4%
1930	100.844	1.730,2	20,7%
1941	110.956	919,3	10%
1948	117.915	994,1	6,3%
1956	154.723	4.601	31,2%
1966	185.663	3.094	20%
1977	262.858	7.017,7	41,6%
1992	328.602	4.382,9	25%

* Datele s-au extras din Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, IV. Fehér, Beszterce-Naszod és Kolozs megye. Népszámlálási adatok 1850-1992 között*, Budapest - Csik-Szereda, 2001

Așa cum se poate sesiza din *Tabelul nr. 2*, între 1920 și 1992, populația din Cluj a cunoscut un spor consistent, de la 83.542 la 328.602 de locuitori, corespunzător unei creșteri cu 293,3%. Să vedem însă care sunt evoluțiile între diferitele recensământuri efectuate în acest interval cronologic, pentru a observa mai bine influența factorilor socio-economici sau politico-militari, a politicilor demografice conturate în

acest segment cronologic, asupra dezvoltării vieții umane în orașul de pe Someș. Astfel, în deceniul trei al secolului XX, între recensământurile din anii 1920 și 1930, populația localității a cunoscut o creștere de la 83.542 la 100.844 locuitori, procentual sporul fiind de 20,7%. Acest ritm de creștere este unul normal pentru perioada de refacere economică de după război, mai ales că spre sfârșitul deceniului s-au făcut simțite primele semne ale marii crize din anii '30. La sfârșitul deceniului patru a survenit cedarea nord-vestului Transilvaniei, inclusiv a Clujului, Ungariei, așa încât recensământul efectuat în anul 1941 de către autoritățile maghiare a consemnat pentru oraș o populație de doar 110.956 locuitori, iar sporul față de 1930 s-a situat la jumătatea celui din primul deceniu de după Unire: 10%. Din nefericire, Al Doilea Război Mondial și-a pus mult mai profund amprenta asupra dinamicii populației Clujului, deoarece la recensământul din 1948 au fost înregistrați doar 117.915 locuitori, creșterea față de 1941 fiind de numai 6,3%, corespunzător celui mai scăzut ritm de creștere din întreg secolul XX, aceasta în ciuda faptului că între timp satul Someșeni, așezare destul de însemnată cu peste 4.000 de locuitori, fusese încorporat în oraș.

Mutații semnificative în privința situației demografice din orașul de pe Someș au survenit în perioada regimului totalitar. Statul comunist din România a intervenit mereu în reglarea comportamentului fertil al populației introducând legi și măsuri care să asigure o creștere demografică satisfăcătoare¹¹. Așadar, politica demografică a regimului comunist a legitimat intervenția autorităților în "problemele interne" ale cetățenilor săi, servind ca un mecanism prin care statul a putut controla populația României. La fel ca în cazul altor structuri statale totalitare, și în România guvernul comunist a acționat pe trei planuri pentru a-și

---

¹¹ Cornelia Mureșan, *Evoluția demografică a României. Tendințe vechi, schimbări recente, perspective (1870-2030)*, Cluj-Napoca, 1999, p.87

concretiza politica demografică. Mai întâi, a acționat prin *represiune*, introducând o legislație stufoasă împotriva avortului și a divorțului; apoi, regimul de la București a promovat *măsuri pronataliste stimulative*, acordând ajutoare bănești și alte avantaje femeilor și familiilor cu mulți copii; nu în ultimul rând a acționat prin *persuasiune* modificând și orientând opinia publică prin intermediul mass-media în sensul unui comportament reproductiv cât mai fecund. Înainte de toate, regimul comunist din România a avut obsesia absurdă de a spori populația țării într-un ritm alert.

Aparenta stabilizare politico-administrativă ca urmare a consolidării regimului comunist a însemnat din punct de vedere demografic condiții optime pentru dezvoltarea urbană și nu numai, astfel încât la recensământul din 1956 erau în Cluj 154.723 locuitori, sporul între 1949-1956 fiind 31,2%. Această extindere urbană corespunde și cu prima etapă a industrializării socialiste dezvoltată după modelul stalinist, politică economică ce a implicat atragerea în oraș de forță de muncă tânără. Între recensământurile din 1956 și cel din 1966, dinamica populației Clujului deși a cunoscut un trend ascendent nu s-a situat la cotele din perioada anterioară, creșterea procentuală fiind de doar 20%, comparabilă cu cea a deceniului trei.

O schimbare majoră a avut loc în ceea ce privește dinamica populației Clujului abia în timpul regimului Ceaușescu. Reluarea cu o constanță și o consecvență ce a frizat absurdul a politicii de industrializare forțată a generat în oraș o veritabilă explozie demografică în ultimele două decenii ale statului comunist. Platforma industrială ce s-a consolidat și extins în acești ani prin înființarea de mari unități de producție a reclamat atragerea de noi și noi contingente umane. Regimul comunist, cu toate restructurărilor majore din agricultură (cooperativizarea mai cu seamă) și industrie, a distrus bazele vieții comunitare tradiționale. În aceste decenii a avut loc un proces amplu de migrație internă a populației României stimulat în principal de

industrializare ca factor de "atrakție", și de cooperativizarea socialistă a agriculturii ca factor de "respingere" a țăranilor din satele lor natale¹². Firește, principalele fluxuri migratorii au fost de la sate spre orașe, din regiunile sărace spre cele dezvoltate și mai cu seamă spre mediul urban ce oferea mai multe oportunități profesionale, educaționale etc. Industrializarea forțată din timpul lui Ceaușescu a însemnat crearea în Cluj a unor obiective economice ce au atras populația tânără din satele învecinate. Emigrarea de la sat la oraș a fost deci modelul "clasic" de mobilitate socială a populației României în timpul regimului comunist.

Decretul 770 din 1 octombrie 1966 de interzicere a avortului marchează o ruptură brutală și neașteptată, constituind piesa de rezistență a legilor și strategiilor populaționiste care au consacrat intervenția statului comunist din România în viața intimă a cetățenilor. Acest decret este deci debutul unei perioade caracterizate prin voluntarism care, puțin câte puțin, a dat un caracter coercitiv politicii familiale românești. Inițiativele legislative au fost însoțite și de o campanie pronatalistă care a monopolizat aproape întreaga presă, frecvența articolelor pe această temă din ziare și reviste amplificându-se în cursul anului 1966. Anul 1966 a însemnat nu numai represiunea împotriva avortului dar și represiunea împotriva divorțului. Regimul comunist a eliminat în 1948 din Codul Civil articolele referitoare la motivele de divorț stabilite prin consens și a înăsprit în 1954 condițiile pentru acordarea acestuia. În viziunea conducătorilor partidului comunist, familia nouă, socialistă, reprezenta idealul regimului, ori disoluția ei nu putea fi acceptată lesne de cei care i-au trasat "familiei de tip nou" sarcini importante în ceea ce privește creșterea rapidă a populației României. Decretul 779 din 1966 care modifica Codul Penal, a conferit divorțului un caracter cu totul excepțional, foarte dificil de obținut în practică. În același an 1966, Ceaușescu a dispus și instituirea

---

¹² Vladimir Trebici, *Excerpta et selecta*, București, 1996, p. 28

unui impozit asupra celibatului și a familiilor fără copii, impozit care a devenit tot mai substanțial în anii următori. Astfel, măsurile legislative de creștere a natalității luate de regimul comunist de la București în anul 1966 (repressive, incitative și persuasive) i-au îndreptățit pe specialiști să caracterizeze această politică demografică drept o adevărată “lovitură de stat natalistă”¹³. Efectele imediate nu s-au lăsat prea mult așteptate, în anul următor, 1967, rata brută de natalitate aproape că s-a dublat față de nivelul din anul introducerii decretului de interzicere a avortului: 27,4‰ în 1967 comparativ cu 14,3‰ în 1966. Natalitatea revigorată a fost în măsură să asigure în deceniul următor o creștere substanțială a populației României, care între recensământurile din 1966 și 1977 a sporit cu 2.256.253 de locuitori, creșterea medie anuală fiind cea mai mare înregistrată în tot cursul secolului XX: 227.220 locuitori, respectiv o rată medie anuală de creștere de 1,1%¹⁴.

Asemenea măsuri s-au făcut resimțite și la nivelul orașului de pe Someș încât la recensământul din 1977 s-au consemnat în Cluj 262.858 locuitori, corespunzător unui spor de 41,6% față de recensământul din 1966, ceea ce demonstrează fără echivoc intențiile liderului comunist. Acest ritm de creștere a reprezentat cel mai consistent spor din întreaga existență modernă și contemporană a orașului. Firește, o atare “explozie” a fost rezultatul nu numai al politicii demografice stimulative dar și al migrației interne, în special din mediul rural al județului Cluj, dar și din alte județe ale Transilvaniei sau de peste munți. Mobilitatea ridicată a populației din această perioadă (să precizăm că în 1977 la nivelul întregii țări ponderea celor care și-au schimbat cel puțin o dată

---

¹³ *Histoire des populations de l'Europe*, tome III, sous la direction de Jean-Pierre Bardet et Jacques Dupâquier, Paris, Fayard, 1999, p. 616; Cornelia Mureșan, *Evoluția demografică ...*, p. 112

¹⁴ Vladimir Trebici, *Demografia*, București, 1979, p. 5

domiciliul era de 34,9%, iar în 1992 de 36,5%)¹⁵ nu contrastează cu alte evoluții similare din perioade de dezvoltare intensă din punct de vedere industrial și urbanistic (de exemplu, la Cluj în 1890, cei imigrați reprezentau 37,7% din totalul populației, după cum și la recensământul din 1900 s-au înregistrat un număr de 7.827 de persoane ce au emigrat din oraș¹⁶). O atenuare a avântului demografic s-a produs însă între recensământurile din 1977 și 1992, când creșterea a fost de numai 25%, datorată și diminuării în general a natalității în România ultimului deceniu al regimului comunist, dar și "epuizării" de către autorități a lansării de noi unități industriale și economice, a includerii Clujului între orașele "închise" în care nu se mai acordau vize de reședință ci doar de flotant pentru cei care activau în diverse instituții.

3. Structuri etnice în Cluj între 1900-1992

Înainte de toate să facem precizarea că denominarea etnică la recensământurile din 1900, 1910 și 1948 s-a făcut după criteriul limbii materne, iar la 1920, 1930, 1941, 1956, 1966, 1977 și 1992 după neam, respectiv naționalitatea declarată de cei recenzați. Așa cum se observă din *Tabelul nr. 3*, între 1900 și 1992 s-au înregistrat răsturnări spectaculoase în ceea ce privește compoziția etnică a populației din Cluj prin prisma raportului dintre cele două etnii dominante, variațiile făcându-se simțite în funcție de apartenența politico-administrativă a provinciei. Între 1900-1910, în timpul în care Transilvania a aparținut Imperiului Austro-Ungar, ponderea maghiarilor a crescut de la 82,8% la 83,4%, în timp ce a românilor a scăzut nesemnificativ de la 12,5% la 12,4%. Probabil că în acest interval temporal mișcarea migratorie a fost mai mare în rândul maghiarilor, încurajați de către autorități să se

¹⁵ Constanța Prisăcaru, Monica Apostol, "Schimbări structurale în evoluția populației României între recensămintele din anii 1977 și 1992", în *Revista de Statistică*, 1994, nr. 12, p. 22

¹⁶ *Istoria Clujului*, p. 307

stabilească în orașele Transilvaniei (evident mai ales în Cluj), deoarece așa cum se cunoaște, orașele erau considerate cele mai potrivite pentru asimilarea și deznaționalizarea nemaghiarilor¹⁷. De asemenea, se impune a-i privi cu rezerve pe toți cei care au declarat la 1900 și 1910 limba maternă maghiară, în sensul că apropape toți evreii din oraș erau de expresie lingvistică maghiară, ceea ce nu înseamnă însă că ei și erau etnici maghiari (în anul 1910 numărul celor de confesiune mozaică din Cluj era de 7.046 locuitori, respectiv de 11,6% din totalul populației). Dacă am recurge la un exercițiu simplu de scădere, am constata astfel că ponderea reală a maghiarilor din Cluj ca grup etno-lingvistic nu ar mai fi la 1910 de 83,4% ci numai de 71,8%, și tot așa am mai putea micșora ponderea etnicilor maghiari detașând și alte persoane aparținând mai multor grupuri etnice (români, germani, slovaci, armeni, romei etc.) care au fost recenzați ca maghiari doar datorită faptului că se aflau într-o fază avansată de asimilare sau au declarat, din motive subiective, că folosesc în mod curent limba maghiară ca instrument de comunicare. În această perioadă, ca și după Primul Război Mondial, a existat o masă de oameni destul de numeroasă situată în zona unui melanj identitar care a fluctuat în funcție de contextul politic, de interesele personale sau de grup, de interpretarea dată criteriilor de denominare etnică folosite de către recenzenți etc., ceea ce face destul de anevoioasă încadrarea rigidă a acestora la o anumită comunitate etnică cu prilejul recenzărilor succesive.

---

¹⁷ Ioan Bolovan, *Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX. Realități etno-confesionale și politici demografice*, Cluj-Napoca, 2000, p. 32

Tabelul nr. 3. Structura etnică a Clujului între 1900-1992

An	Număr de locuitori	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Rromi	Alții
1900	49.295	6.039 (12,5%)	40.845 (82,8%)	1.784 (3,6%)	-	-	627
1910	60.808	7.562 (12,4%)	50.704 (83,4%)	1.676 (2,7%)	-	-	866
1920	83.542	28.274 (33,8%)	41.583 (49,8%)	2.073 (2,5%)	10.633 (12,7%)	-	979
1930	100.844	34.895 (34,6%)	47.689 (47,2%)	2.500 (2,5%)	13.062 (12,9%)	1.043 (1%)	1.655
1941	110.956	9.814 (8,8%)	96.002 (86,5%)	1.606 (1,4%)	2.661 (2,4%)	557 (0,5%)	316
1948	117.915	47.321 (40,1%)	67.997 (57,7%)	360 (0,3%)	1.625 (1,4%)	-	612
1956	154.723	74.033 (47,8%)	74.155 (47,9%)	990 (0,6%)	4.530 (2,9%)	444 (0,3%)	571
1966	185.663	104.914 (56,5%)	76.934 (41,4%)	1.333 (0,7%)	1.689 (0,9%)	178 (0,1%)	615
1977	262.858	173.003 (65,8%)	86.215 (32,8%)	1.480 (0,6%)	1.009 (0,4%)	628 (0,2%)	523
1992	328.602	248.572 (75,6%)	74.871 (22,8%)	1.149 (0,3%)	344 (0,1%)	3.201 (1%)	465

* Datele s-au extras din Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, IV. Fehér, Beszterce-Naszod és Kolozs megye. Népszámlálási adatok 1850-1992 között*, Budapest – Csik-Szereda, 2001

O inversare a lucrurilor s-a petrecut după Marea Unire din 1918, cu ocazia recensământurilor din 1920 și 1930 constatându-se că ponderea românilor a crescut, iar cea a maghiarilor a intrat în declin față de 1910. La Cluj a fost mutat, imediat după Unire, Consiliul Dirigent de la Sibiu, transformat în Comisiunea de unificare administrativă, căreia i-a revenit rolul de încadrare a aparatului de stat din Ardeal și Banat în structura din ce în ce mai unitară a țării întregite. În perioada interbelică, românii

din Transilvania au cunoscut un spor migratoriu mai mare, dat fiind faptul că orașele, inclusiv Cluj, aflate într-o fază nouă de industrializare și urbanizare, aveau nevoie de forță de muncă iar românii, după secole de blocare directă sau indirectă a accesului lor în mediul urban, s-au simțit mai protejați și mai încurajați de către autoritățile române în sensul stabilirii lor în mediul urban. În același timp, acest lucru reflecta mai bine zona rurală înconjurătoare, preponderent românească.

În procesul industrializării și al modernizării economico-sociale care a luat avânt după 1920, foarte mulți români din împrejurimile orașului, mai ales tineri, acea suprapopulație rurală de care vorbesc demografii, a emigrat spre orașul Cluj pentru a-și plasa forța de muncă. Relieful premontan care era unul nu foarte prielnic și în general zona Munților Apuseni caracterizată de o stare materială precară a locuitorilor au fost acum, la fel ca în deceniile anterioare, un "rezervor demografic" pentru alte părți ale țării¹⁸, satele din acest areal intrând treptat într-un proces de diminuare a efectivelor umane. În același timp, orașul Cluj și-a deschis porțile și pentru românii care secole la rând fuseseră opriți prin măsuri legislative sau administrative să se așeze în orașele Transilvaniei. Cum se știe, în orașul Cluj după Unire au fost înființate noi unități industriale, deci era nevoie de forță de muncă suplimentară pentru aceste întreprinderi, ori românii din satele învecinate Clujului au fost primii care s-au stabilit în orașul de pe Someș. Această observație este confirmată de scăderea ponderii românilor din mai multe sate din vecinătatea orașului, de exemplu cel mai pregnant este cazul satului Mănăstireni unde între 1920 și 1930 efectivul românilor s-a diminuat de

---

¹⁸ Ion L. Ciomac, Valeriu Popa-Necșa, *Munții Apuseni. Cercetări asupra stărilor economice din Munții Apuseni*, București, 1936, p. 227sq; Traian Rotariu, "Evoluția populației Munților Apuseni", în vol. *Sabin Manuilă, istorie și demografie. Studii privind societatea românească între sec. XVI-XX*, coord. Sorina și Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 1995, p. 103

la 1606 la 1098 locuitori¹⁹, paralel cu sporirea considerabilă a populației românești din Cluj în perioada interbelică. Caracterul românesc al județului și al orașelor lui, a primit în perioada interbelică expresia cea mai desăvârșită și prin înființarea și dezvoltarea unor importante instituții economice și de cultură, în frunte cu Universitatea, Teatrul Național, Opera, Grădina Botanică etc., deschise în anul 1919 sau în anii imediat următori. Într-o asemenea perspectivă ne apare firească redistribuirea ponderii etniilor principale din oraș, astfel că între 1921-1930 românii au sporit de la 33,8% la 34,6% iar ponderea maghiarilor a intrat în declin de la 49,8% la 47,2%.

Aceleași tendințe demografice ca în deceniul trei, însă mai slabe în intensitate, se continuă și în deceniul patru, între recensământurile din 1930 și 1941. Datorită izbucnirii celui de Al Doilea Război Mondial și a Dictatului de la Viena din 30 august 1940, nord-vestul Transilvaniei a fost atribuit Ungariei. Imediat după cedarea teritorială de la Viena impusă României, în orașul Cluj și în satele românești din zonă s-a constatat un proces de emigrare (uneori forțată) a românilor spre teritoriile rămase în cadrul României. În sens invers, din localitățile din statul român situate în apropierea frontierei româno-ungare, mai mulți etnici maghiari au părăsit aceste sate pentru a se așeza fie în Cluj, fie în satele cu comunități maghiare compacte din jur. Astfel, o schimbare mai consistentă se observă la recensământul din 1941 când în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940 mai mulți români au fost obligați să părăsească orașul după ce s-a început înlăturarea elementului românesc din administrația și economia orașului. De exemplu, dacă în august 1940 în primăria Clujului existau 254 de funcționari români și 68 maghiari, în august 1941 mai rămăseseră doar 5 funcționari români, restul erau toți maghiari. La Uzina electrică existau în august 1940 un număr de 45 de funcționari și 46 de muncitori români și 20 funcționari

---

¹⁹ Varga E. Árpád, *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája...*, p. 94

plus 36 de muncitori maghiari; în schimb, după un an de stăpânire maghiară au mai rămas doar 1 funcționar și 1 muncitor român; la Serviciul apeduct și canal în august 1940 erau 57 de funcționari români și 11 maghiari, în schimb în august 1941 nu mai era nici un funcționar român, iar din 80 de instalatori și muncitori români care erau angajați în august 1940, până în vara anului următor a mai rămas un singur muncitor etc. De asemenea, la Fabrica "Dermata" fuseseră încadrați în muncă în august 1940 circa 700 de muncitori români, în august 1941 rămânând circa 80, restul fiind "concediați de conducerea militară a fabricii" după preluarea ei de către autoritățile maghiare²⁰. Desigur, ponderea românilor de numai 8,8% cu prilejul recensământului din 1941, precum și cea a maghiarilor de 86,5%, sunt nefirești, consecința directă a transformărilor aduse în oraș de Dictatul de la Viena.

După Al Doilea Război Mondial, reșezarea firească a ponderii celor două etnii principale se derulează pe parcursul câtorva decenii, fenomen ce se petrece și în alte areale urbane din România²¹. Practic, între 1948-1992, românii câștigă procentual circa 35 de puncte (de la 40,1% la 75,6%), iar maghiarii pierd cam tot atâtea puncte, ponderea lor scăzând de la 57,7% la 22,8%. Cu prilejul recensământului din 1956²² s-a putut observa un oarecare echilibru între români și maghiari (47,8% respectiv 47,9%), după care declinul populației maghiare din oraș, comparabil cu cel și din alte orașe ale Transilvaniei, continuă într-un ritm alert astfel

²⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Fond Președinția Consiliului de Miniștri - SSI*, dosar 67/1941, f. 44-45; Dumitru Șandru, *Mișcări de populație în România (1940-1948)*, București, 2003, p. 72

²¹ Sorina Voiculescu, *Orașele din Câmpia de Vest. Structuri și funcționalități urbane*, Timișoara, 2004, p.159sq

²² Trebuie să amendăm în acest loc afirmația că recensământul din 1956 "va înregistra la nivelul orașului Cluj doar 25.774 de maghiari, ceea ce reprezenta 26% din totalul populației", prezentă în lucrarea *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968)*, coord. Lucian Nastasă, Cluj, 2003, p. 45, deoarece nici o evidență statistică nu confirmă aceste cifre

încât cu ocazia ultimului recensământ din 1992 se ajunge la un raport între români (75,6%) și maghiari (22,8%) ce reflectă în general ponderea acestora în ansamblul populației provinciei: românii din Transilvania reprezentau 73,5%, iar maghiarii 20,7%²³. Prin urmare, considerăm că “stabilizarea” ponderii maghiarilor din orașul Cluj la nivelul celei ale întregii etnii din Transilvania reflectă mai degrabă un proces natural și mai puțin intervenția statului în a crea o structură etnică dezirabilă intereselor sale.

S-a avansat în anumite lucrări din istoriografia contemporană teza că “românizarea” Clujului s-a bazat pe industrializarea rapidă, atribuirea preferențială de locuri de muncă și locuințe pentru români, precum și prin înglobarea din punct de vedere administrativ în Cluj a unor sate românești limitrofe²⁴. Trebuie să afirmăm aici că industrializarea masivă a fost modelul economic impus nu numai României²⁵ dar și altor țări comuniste de către Uniunea Sovietică, că această industrializare a însemnat pentru toate orașele supuse acestui proces (fie ele în Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Ungaria etc.) un val consistent de imigrare din zonele rurale, de atragere de forță de muncă tânără din satele învecinate ori din zonele mai sărace aflate chiar la sute de kilometri distanță. Ori, în cazul Clujului, hinterlandul rural era predominant românesc, de aceea și între cei care s-au stabilit în Cluj în

---

²³ Ioan Bolovan, Sorina Bolovan, “Contribuții privind structura etnică și confesională a Transilvaniei în secolul XX”, în vol. *Sabin Manuilă, istorie și demografie...*, p. 159

²⁴ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968)*, p. 45; Elemér Illyés, *National Minorities in Romania. Change in Transylvania*, New York, 1982, p. 48; G.D. Satmarescu, “The Changing Demographic Structure of the Population of Transylvania”, în *East European Quarterly*, vol. VIII, no. 4, January 1975, p. 433

²⁵ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, ed. a III-a, București, 1992, p. 257; Cosmin Popa, “Regimul comunist din România”, în *Istoria României. Compendiu*, coord. Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 2004, p. 647sqq

acei ani majoritatea erau români. De altfel, repartitia de locuințe în oraș a urmat îndeaproape această compoziție etnică. Spre exemplu, în anul 1960 din cele 2.574 locuințe atribuite de autoritățile municipale, un număr de 1.712 (66,5%) au fost repartizate locuitorilor români (identificarea etnică am efectuat-o după numele celor înregistrați, astfel că o oarecare doză de relativitate avem în vedere la aceste calcule), iar restul de 862 (33,5%) locuitorilor cu alte nume decât românești. De asemenea, cei care au beneficiat de parcele de teren în vederea construirii de locuințe au fost în număr de 39 cu nume românești, iar 35 au prezentat, cel puțin prin onomastică, o altă origine etnică²⁶. În ceea ce privește "asimilarea" satelor suburbane limitrofe pentru așa zisa mărire artificială a numărului românilor din Cluj, nu cunoaștem după 1945 decât un singur caz, respectiv integrarea satului Someșeni a cărui populație la recensământul din 1941 era predominant maghiară (circa 2500 dintr-un total de 4000)! Central University Library Cluj

Alături de români și maghiari în orașul Cluj au conviețuit și alte etnii a căror prezență demografică în structura etnică a orașului a fost mai mult sau mai puțin consistentă. În primul rând se detașează ca grup minoritar important evreii, chiar dacă ei au fost consemnați ca etnie abia după unirea Transilvaniei cu România; în 1900 și 1910, putem să aproximăm numărul acestei minorități prin raportare la reprezentanții cultului mozaic, bunăoară în anul 1910 numărul celor de confesiune mozaică din Cluj a fost de 7.046 locuitori, respectiv de 11,6% din totalul populației. În perioada interbelică, evreii clujeni au cunoscut atât un spor numeric vizibil (de la 10.633 în anul 1920 la 13.062 în 1930), cât și o creștere modestă a ponderii lor în compoziția etnică generală a orașului: de la 12,7% la 12,9%. După Dictatul de la Viena din 30 august 1940 când nordul Transilvaniei a fost cedat Ungariei, soarta

---

²⁶ Arhivele Naționale, Direcția județeană Cluj, *Fond Sfatul Popular al orașului Cluj. Deciziile de ședințe ale Comitetului Executiv*, vol. 25-29/1960

evreilor din Cluj a început să se înrăutățească progresiv ca urmare a legislației antisemite introduse de către autoritățile maghiare, a internării în tabere de muncă și ulterior în ghetouri, expulzări și deportări în lagărele de exterminare²⁷. Anii celui de Al Doilea Război Mondial au însemnat deci o perioadă nefastă pentru reprezentanții acestei comunități care au cunoscut, alături de evreii din întreaga Europă supusă sau afiliată Germaniei, drama eliminării din viața publică și mai apoi a spațiilor concentraționare care pentru mulți evrei a însemnat și dispariția lor fizică prin exterminare violentă sau înfometare, experimente medicale inumane, munci extenuante etc. Așa se explică faptul că în 1948, când a fost efectuat primul recensământ postbelic, în Cluj mai trăiau doar 1.625 de evrei, reprezentând 1,4% din populația totală a orașului.

O ușoară revitalizare numerică se înregistrează cu prilejul recensământului din 1956 când au fost înregistrați 4.530 de evrei (2,9%), situație explicabilă din mai multe puncte de vedere. În primul rând, după naționalizarea din iunie 1948 și restrângerea sectorului privat în domeniile comercial (magazine, cârciumi etc.) și al serviciilor liberale (farmacii, cabinete medicale, bijutieri etc.) s-a constatat o oarecare "concentrare" urbană în rândul evreilor, pentru a se putea asigura mai bine "reconversia" profesională a acestora în mediul urban care oferea mai multe posibilități în acest sens. Apoi, extinderea Universităților clujene după 1950 a reclamat sporirea personalului didactic, ori se știe foarte bine că la acea vreme în rândul evreilor era cea mai mare concentrare de persoane calificate cu studii superioare și

---

²⁷ Moshe Carmilly-Weinberger, *Drumul vieții. Operațiunea de salvare a evreilor refugiați pe granița ungaro-română în Transilvania, 1936-1944*, Cluj-Napoca, 1996, p. 58; Ladislau Gyémánt, *Evreii din Transilvania. Destin istoric*, Cluj-Napoca, 2004, p. 124sq; Vasile Ciubăncan, Maria I. Ganea, Ion V. Ranca, *Drumul Holocaustului. Calvarul evreilor din nord-vestul Transilvaniei sub ocupația Ungariei, 5 IX 1940 - 25 X 1944*, Cluj-Napoca, 1995, p. 101 sqq

realizări deosebite în diferite domenii științifice. Astfel, în Cluj s-au stabilit o serie de intelectuali evrei proveniți din alte orașe sau centre urbane mai mici, care au fost cooptați în structurile universitare. Nu în ultimul rând, interzicerea de către autoritățile comuniste de la București după 1952 a emigrărilor în statul Israel, până prin 1958²⁸, a fost în măsură să explice parțial situația demografică din Cluj cu ocazia recensământului din 1956. După o scădere drastică a numărului evreilor până la recensământul din 1966 (de la 4.530 la 1.689), situația emigrărilor s-a mai temperat în deceniile următoare, însă cu ocazia ultimei înregistrări din anul 1992, numărul membrilor acestei comunități nu depășea 350 de locuitori, reprezentând 0,1% din totalul populației.

O altă etnie importantă în compoziția etnică a orașului de pe Someș o constituie cea germană. Germanii (prin sașii colonizați în Transilvania de regii Ungariei la începuturile Evului Mediu) au reprezentat, alături de români și maghiari, etnia "fondatoare" a Clujului medieval. Potrivit constatărilor istoriografiei mai vechi sau mai recente, până la începutul jumătății a doua a secolului al XIX-lea, orașele Transilvaniei aveau majoritar o structură etnică românească și germană²⁹. Într-adevăr, cele două etnii reprezentau la 1850, în Ardeal, aproximativ 60% din totalul populației urbane (românii 30,1%, germanii 29,8%, maghiarii 36,4%). După numai șase decenii, în anul 1910, situația este schimbată radical: maghiarii constituie circa 60% din populația orașenească a Ardealului, în timp ce românii și germanii aproape 39%. Bineînțeles, modificarea atât de profundă în 60 de ani a raporturilor etnice din orașele

---

²⁸ *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*, coord. Lucian Nastasă, Cluj, 2003, p. 43

²⁹ Petru Suciu, "Problema orașelor ardeleni", în *Probleme ardeleni*, Cluj, 1924, p. 20; Sabin Manuilă, "Evoluția demografică a orașelor și minoritățile etnice din Transilvania", în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, 8, nr. 1-3, 1929, p. 112; Tiberiu Morariu, "Maghiarizarea orașelor din Transilvania", în *Buletin eugenic și biopolitic*, 14, nr. 3-4, 1943, p. 3 etc.

transilvănene nu a fost deloc rezultatul unui proces firesc, natural, de creștere a populației maghiare, ci mai degrabă consecința unui fenomen complex de asimilare-maghiarizare a celorlalte naționalități, fenomen încurajat după 1867 de către guvernarea de la Budapesta³⁰. În ceea ce privește evoluția populației germane din Cluj în secolul XX, sesizăm o creștere numerică mică în primele trei decenii de la 1.784 în 1900, la 2.500 în 1930 (ca urmare însă a dinamicii ascendente a populației totale, ponderea germanilor din oraș a scăzut în acest interval cronologic de la 3,6% la 2,5%). Ca și pentru comunitatea evreiască, Al Doilea Război Mondial și apoi instaurarea regimului comunist au însemnat pentru etnicii germani din Cluj (ca de altfel din întreaga Transilvanie³¹), distrugerea condițiilor supraviețuirii lor firești în cadrul orașului. Înrolările în timpul războiului, apoi deportările în Uniunea Sovietică din 1945, restrângerea drepturilor politice și civile după 1944 etc. explică de ce la recensământul din 1948 erau înregistrați în Cluj doar 360 de germani. În deceniile următoare, în mod surprinzător asistăm la o ușoară “redresare” numerică a reprezentanților comunității germane, numărul acestora sporind de la 990 în anul 1956, la 1.480 în anul 1977, pentru ca după evenimentele din decembrie 1989 emigrarea în Germania să diminueze numărul germanilor din Cluj la 1.149. Dacă primul “colaps” demografic al germanilor din România a avut loc în timpul și după sfârșitul celei de a doua conflagrații mondiale, după prăbușirea regimului comunist, liberalizarea emigrărilor a accentuat declinul numeric al comunității germane nu numai din Cluj ci din întreaga Transilvanie.

---

³⁰ Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, 2000, p. 207sq; *Die Habsburgermonarchie 1848-1849. Band III. Die Völker des Reiches*, hrsg. Von Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch, vol. I, Wien, 1980, p. 353

³¹ Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Germanii din România. Perspective istorice și demografice*, Cluj-Napoca, 2000, p. 88

Rezumând principalele probleme care au constituit obiectul demersului nostru, remarcăm în primul rând trendul constant ascendent al dinamicii populației din Cluj în cursul secolului XX. Ritmuri de creștere mai spectaculoase s-au consemnat în timpul regimului comunist, datorită politicii demografice promovate cu obstinație de dictatorul Ceaușescu. De-a lungul perioadei 1920-1992, populația românească din oraș a fost în continuă creștere, paralel cu reducerea corespunzătoare a celorlalte minorități, mai cu seamă maghiari, germani și evrei, ca urmare a consecințelor celui de Al Doilea Război Mondial și ale instaurării regimului comunist. Locul minorităților în scădere în orașul Cluj a fost luat în procesul industrializării de către persoane din hinterlandul rural, dar și din alte județe ale Transilvaniei și chiar de peste munți. Schimbarea caracterului etnic al orașelor transilvănene după Unire s-a înscris într-un proces demografic normal și nu a fost rezultatul deliberat al unei politici discriminatorii față de minoritățile naționale din provincie. Evident, trebuie să acceptăm și un modest impact demografic al aberațiilor omogenizatoare ale regimului comunist, însă acestea nu au fost cauze, ele au amplificat, au stimulat tendințe firești din punctul de vedere al evoluțiilor demografice. Statul (atât cel maghiar cât și cel român) s-au implicat direct în dinamica și schimbarea structurilor etno-profesionale din Cluj printr-o politică demografică intens susținută în câteva momente clare (imediat după Primul Război Mondial, după Dictatul de la Viena și după instaurarea comunismului), iar în mod indirect, prin influențarea sau stimularea anumitor tendințe în evoluția populației în alte perioade (1900-1918, 1920-1940, 1950-1970).

THE POPULATION OF CLUJ IN THE 20TH CENTURY

(Abstract)

The dynamics and structure of the population of Cluj during the period we are investigating perfectly reflects both the renewal process at all levels and the internal and external circumstances which had caused serious or less obvious variations related to the demographic behaviour. Summarizing the main issues of our approach, we underline first of all the constantly ascending trend of the dynamics of the population of Cluj throughout the 20th century. Spectacular growth rhythms were registered during the Communist era, because of the demographic policy stubbornly promoted by dictator Ceaușescu. Between 1920-1992, the Romanian urban population registered a continuous growth, while the number of the other minorities, such as Hungarians, Germans, and Jews, decreased, as a consequence of the Second World War and the establishment of the Communist regime. Throughout the industrialization process, the place of the decreasing minorities in Cluj had been taken by persons from the rural hinterland, but also from other Transylvanian counties and even from beyond the mountains. The change in the ethnic character of the Transylvanian cities after the Unification was part of a normal demographic process and it had not been the deliberate result of a discriminatory policy towards the national minorities in the province. Obviously, we have to admit the weak demographic impact of the homogenizing aberrations of the Communist regime; however, these were not causes, they only accentuated and stimulated the normal tendencies of demographic evolutions. The state (both the Hungarian and the Romanian one) was

directly involved in the dynamics and the change in the ethno-professional structures of Cluj by a demographic policy strongly supported on some clear occasions (immediately after the First World War, after the Vienna Dictate and after the establishment of Communism), and indirectly, by influencing or stimulating certain tendencies in the evolution of the population during other periods (1900-1918, 1920-1940, 1950-1970).

ANEXE

ANEXA I. DINAMICA ȘI SPORUL POPULAȚIEI
CLUJULUI ÎNTRE 1901-1992

An	Număr de locuitori	Creșterea medie anuală între recensământuri	Sporul între recensământuri
1900	49.295	-	-
1910	60.808	1.151,3	23,3%
1920	83.542	2.273,4	37,4%
1930	100.844	1.730,2	20,7%
1941	110.956	919,3	10%
1948	117.915	994,1	6,3%
1956	154.723	4.601	31,2%
1966	185.663	3.094	20%
1977	262.858	7.017,7	41,6%
1992	328.602	4.382,9	25%

Graficul nr. 1. *Dinamica populației Clujului între 1900-1992*